

VILNIAUS GEDIMINO TECHNIKOS UNIVERSITETAS

VALDAS PRUSKUS

**KRIKŠČIONYBĖ
IR KULTŪRA**

V A D O V Ė L I S

Leidykla TECHNIKA
Vilnius

UDK 27:008(075.8)
Pr-178

Leidinį rekomendavo VGTU Kūrybinių industrijų
fakulteto studijų komitetas

Recenzentai: prof. dr. Eugenijus Danilevičius,
Vytauto Didžiojo universitetas
doc. dr. Artūras Grickevičius,
Lietuvos edukologijos universitetas

VGTU leidyklos TECHNIKA
mokomosios metodinės literatūros knyga (1538-S)
<http://leidykla.vgtu.lt>

ISBN 978-609-457-798-7
eISBN 978-609-457-797-0
doi:10.3846/1538-S

Šį kūrinių, esančių bibliotekose, mokymo ir mokslo įstaigų bibliotekose, muziejuose arba archyvuose, draudžiama mokslinių tyrimų ar asmeninių studijų tikslais atgaminti, viešai skelbti ar padaryti viešai prieinamą kompiuterių tinklais tam skirtuose terminaluose tu įstaigų patalpose. Dėl leidimo kreiptis el. paštu leidyba@vgtu.lt.

© VGTU leidykla TECHNIKA, 2016

Turinys

ĮVADAS.....	7
1. KULTŪRA	10
1.1. Kultūros samprata	10
1.2. Kultūros funkcijos.....	15
1.3. Inkultūrizacijos procesas	15
1.4. Formalioji ir neformalioji kultūra	17
1.5. Kultūrų tipologija ir dinamika	18
1.6. Kultūros elementai	22
1.7. Postmodernizmas	23
1.8. Globalizacija ir dabarties sociokultūrinė dinamika.....	26
1.9. Globalizacijos įtaka ekonomikai ir kultūrai	30
2. RELIGIJOS FENOMENAS	35
2.1. Religijos aiškinimai.....	35
2.2. Religijos paskirtis	36
2.3. Religijų įvairovė ir pagrindinės pasaulio religijos	37
2.4. Religinių organizacijų formos.....	43
2.5. Naujieji religiniai sąjūdžiai	45
2.6. Fundamentalizmas	47
2.7. Religijos kaitos tendencijos.....	50
3. KRIKŠČIONIŠKOSIOS SOCIALINĖS ANTROPOLOGIJOS TEOLOGINIAI PAGRINDAI.....	52
3.1. Krikščioniškosios socialinės antropologijos esmė ir samprata	52
3.2. Krikščioniškosios socialinės antropologijos tikslai, uždaviniai ir metodai	54
3.3. Krikščioniškosios antropologijos teoriniai pagrindai (šaltiniai).....	57
4. ISLAMAS IR KRIKŠČIONYBĖ: PANAŠUMAI IR SKIRTUMAI.....	69
4.1. Islamo atsiradimas ir raiška.....	69
4.2. Islamo plitimo kryptys.....	73
4.3. Penki islamo tikėjimo postulatai	74
4.4. Dievas pagal islamą.....	76
4.5. Žmogus pagal islamą	81
4.6. Islamas ir krikščionybė: sąlytis ir skirtis	85
4.7. Islamo požiūris į verslą ir ekonominį žmogaus veikimą	95
4.8. Islamiškasis fundamentalizmas: požiūris į valstybę ir jos valdymą	98
5. TOTALITARINĖS VALSTYBĖS POŽIŪRIS Į RELIGIJĄ IR BAŽNYČIĄ. LIETUVOS KATALIKŲ BAŽNYČIA IR DVASININKIJA KGB OBJEKTYVE.....	102
5.1. Sovietinės totalitarinės valstybės požiūris į religiją ir Katalikų bažnyčią.....	102
5.2. Dvasininkų verbavimo tikslai	106
5.3. Dvasininkų verbavimo ypatumai įvairiais istoriniais laikotarpiais.....	108

5.4. Bendradarbiavimo (įtraukimo ir įsitraukimo) formos	112
5.5. Dvasininkų bendradarbiavimo su KGB vertinimo etiniai ir teisiniai aspektai	114
6. KATALIKŲ BAŽNYČIOS KAIP INSTITUCIJOS KAITA LIETUVOJE ATKŪRUS NEPRIKLAUSOMYBĘ	118
6.1. Katalikų bažnyčios laikysena sovietų valdžios vykdytos antibažnytinės politikos atžvilgiu	118
6.2. Katalikų bažnyčios atnaujinimo ypatumai ir augimo įtampų šaltiniai pirmuoju Nepriklausomybės dešimtmečiu	123
6.3. Katalikų bažnyčios laikysena valstybės ir politinio gyvenimo atžvilgiu	130
7. KATALIKŲ BAŽNYČIOS VAIDMUO KURIANT PILIETINĘ VISUOMENĘ.....	136
7.1. Pilietinė visuomenė ir Katalikų bažnyčia	136
7.2. Laikotarpio iššūkiai Katalikų bažnyčiai	139
8. KRIKŠČIONYBĖS IR KATALIKŲ BAŽNYČIOS ĮTAKA EUROPOS ŠALIŲ TAPATUMUI IR SANTYKIAI SU EUROPOS SĄJUNGA	143
8.1. Europos kultūros katalikiškumas ir bendruomeniškumo dvasia	144
8.2. Konfliktų ir prieštarų tarp Katalikų bažnyčios ir Europos Sąjungos sritys	148
LITERATŪRA	155

ĮVADAS

Bendriausia prasme kultūra yra visa tai, ką sukuria žmogus, tai materialinės ir dvasinės kūrybos produktai, kurie išlieka ir po individo mirties ir yra perduodami būsimoms kartoms kaip patirties paveldas. Kultūra tautos pristato save pasauliui ir ja išsiskiria iš kitų bendruomenių. Taigi kultūra tampa svarbia tautos tapatumo raiškos dalimi.

Kultūros kūryba sunkiai įmanoma be dvasinių aspiracijų, kurias nuo seno maitina ir palaiko religija. Ji padeda individui ne tik išsaugoti tapatumą įvairių socialinių transformacijų akivaizdoje, bet ir ginti žmogiškąjį orumą ir asmens vertingumą. Neprasime pasaulyje nė vienos tautos kultūros, kurioje neatsispindėtų religiniai tikėjimo dalykai. Religijų gausa pasaulyje yra akivaizdus faktas, tačiau labiausiai paplitusios yra keturios religijos – krikščionybė, islamas, budizmas ir induizmas.

Religijos įtaka kultūrai neabejotina. Religinis požiūris į pasaulį, aktualias individui ir visuomenei problemas yra savotiškas, reikalaujantis nuodugnesnio pažinimo ir įsiklausymo. Deja, šiuolaikinis modernus pasaulis, paveiktas vartotojiškos ir pragmatiškos dvasios, nelinkęs to daryti. Todėl nenuostabu, kad tarp religinių institucijų ir sekuliaraus pasaulio neišvengiamai kyla įtampų ir prieštarų, kurias įveikti sunku, tačiau įmanoma. Tam būtinas dialogas, paremtas abipuse pagarba ir tolerancija.

Pastaruoju metu Vakarų tyrėjų dėmesys vis labiau krypsta į gilesnį ir visapusiškesnį religijos, taip pat ir krikščionybės, pažinimą, jos įtakos įvairioms socialinio ir politinio gyvenimo sritims nustatymą globaliame ir regioniniame kontekste (Reichart 2007, 2013; Pelikan 1999; Abromeit 1996; Dupuis 1987; Dawson 1991; Davics 1997; Ratzinger 2006 ir kt.), vaidmens ir vietos šiuolaikiniame pasaulyje suvokimą, kuris vertinamas nevienareikšmiškai (Maniagu 1962; Beyme 1996; Byrnes, Katzenstein 2004). Nevienareikšmiškai vertinami ir santykiai tarp krikščionybės, Katalikų bažnyčios ir naujo politinio ir ekonominio darinio – Europos Sąjungos. Tarp jų kylančios įtampos ir konfliktai yra nulemti, viena vertus, skirtingų pasaulėžiūros nuostatų ir teorinių prieigų, kita vertus, kintančių visuomenėje vertybinių orientacijų, neretai gan prieštaringų, į kurias valdantieji negali neatsižvelgti (Reichard 2007; Byrnes, Katzenstein 2006; Katel 2007; Nelson 2007) siekdami visuomenės palaikymo.

Lig šiol Lietuvoje tyrėjų dėmesys buvo sutelktas į krikščioniškosios kultūros ypatumų aptarimą (Saulaitis, Karaliūtė-Wirington 2003). Kur kas mažiau nagrinėta nūdienos krikščionybės įtaka įvairioms socialinio, politinio ir kultūrinio gyvenimo sritims (Navickas 2003; Vaišvilaitė 2000). Trūksta ir platesnio krikščioniškosios antropologijos požiūrio į Dievą, žmogų ir visuomenę, išsamesnio pateikimo platesniame

istoriniame ir socialiniame, o ne publicistiniame kontekste. Mažai aptariamos ir pastarųjų metų įtampos bei konfliktai, kilę tarp Katalikų bažnyčios ir Europos Sąjungos dėl skirtingo aktualių individui ir visuomenei problemų sprendimo būdų ir jų pasekmių vertinimo. Išskyrus pavienius straipsnius, išsamesnių studijų minėta tematika beveik nėra (Narbekovas 2004).

Šio ledinio tikslas – išsiaiškinti kultūros ir religijos fenomenus, jų tarpusavio ryšį istoriniame, socialiniame ir globaliniame kontekste, totalitarinės valstybės požiūrį į Bažnyčią, taip pat Katalikų bažnyčios ir Europos Sąjungos šalių skirtingą požiūrį į aktualias nūdienos problemas ir siūlomus jų sprendimo būdus, nes tai neišvengiamai provokuoja konfliktus ir prieštaras. Gilesnis pozicijų suvokimas padėtų blaviau vertinti situaciją ir teikiamus argumentus, taip pat tuos konfliktus bei prieštaras, kurių tarp jų kyla vertinant konkrečias aktualias individui ir visuomenei problemas ir socialinius reiškinius.

Šio tikslo padeda siekti ir nagrinėjamos temos, atskleidžiančios įvairius religijos ir kultūros santykių bei sąveikos aspektus.

Leidinyje supažindinama su kultūros samprata, funkcijomis, aptariamas inkulturacijos procesas, kultūrų tipologija ir jų sociokultūrinė dinamika, postmodernizmo kultūra, globalizacijos įtaka kultūrai ir ekonomikai.

Aptariamas religijos fenomenas, jo paskirtis, pagrindinės pasaulio religijos ir jų ypatumai, religinių organizacijų formos, naujieji religiniai sąjūdžiai, jų atsiradimo priežastys ir prielaidos, religinis fundamentalizmas, religijos kaitos tendencijos nūdienos pasaulyje.

Supažindinama su teologiniais krikščionybės pagrindais, krikščioniškosios antropologijos esme ir samprata, teoriniais šaltiniais – Senojo ir Naujojo Testamentų mokymu apie Dievą ir žmogų, jo vietą ir misiją šiame pasaulyje. Analizuojami krikščionybės ir islamo – bene plačiausiai pasaulyje paplitusios religijos – panašumai ir skirtumai, islamo atsiradimo aplinkybės, plitimo kryptys, pagrindiniai tikėjimo teiginiai, mokymas apie žmogų ir Dievą islamo pasaulyje, atskleidžiamas islamo požiūris į verslą ir ekonominę žmogaus veiklą, valstybę ir jos valdymą.

Nagrinėjamas totalitarinių valstybių požiūris į religiją ir Bažnyčią, aptariama Lietuvos Katalikų bažnyčios padėtis sovietiniais metais, KGB pastangos verbuoti kunigus, verbavimo tikslai, metodai, įtraukimo ir išitraukimo formos. Aptariama Katalikų bažnyčios kaip institucijos kaita Lietuvoje atkūrus nepriklausomybę (1991), jos atnaujinimo ypatumai ir įtampų atsiradimo šaltiniai.

Analizuojama krikščionybės ir Katalikų bažnyčios įtaka kuriant pilietinę visuomenę ir su tuo susiję jai kylantys iššūkiai.

Aptariama krikščionybės ir Katalikų bažnyčios įtaka Europos Sąjungos šalių tapatumui ir santykiai su Europos Sąjunga, įtampų ir konfliktų tarp jų kilimo sritys.

Kiekviena tema suskirstyta į potemes. Kiekvieno skyriaus pabaigoje pateikiami kontroliniai klausimai ir literatūros bei rekomenduojamų šaltinių tolesnėms studijoms sąrašas.

Leidinyi skiriamas studentams ir visiems, besidomintiems kultūros ir religijos sąveika. Autorius tikisi, kad ši knyga padės ne tik geriau suprasti religijos (krikščionybės) ir kultūros santykį, jos įtaką įvairioms visuomenės gyvenimo sritims, bet ir labiau argumentuotai ir kritiškiau vertinti individui bei visuomenei siūlomus aktualių problemų sprendimo būdus, pripažįstant teisę į kitokią nuomonę, gerbiant ne tik panašumus, bet ir skirtumus.